

Respons

Somalia: Beskyttelse og konfliktløsningsmekanismer

Problemstilling/spørsmål:

- Hva innebærer beskyttelse fra klan og hvordan løses konflikter?

Klanbeskyttelse

Individuell sikkerhet i det tradisjonelle somaliske samfunnet var avhengig av klanens,¹ det vil si *diya*-gruppens, evne til å betale kompensasjon og til å forsvare seg ved eventuelle angrep. Beskyttelsen ligger først og fremst i at en stor (og militært sterk) klan virker avskrekkende på en potensiell angriper. På tross av årelang konflikt er klan tilhørighet og klannettverket fortsatt sikkerhetsnettet – og grunnfjellet – i det somaliske samfunnet. Samtlige Somalia-kjennere påpeker dette (intervjuer i Nairobi, mars 2010).

Svake klaner eller grupper har tradisjonelt kunnet søke beskyttelse gjennom å knytte seg til de dominerende klanene i et gitt område. Intraklan konflikter og politiseringen av situasjonen de senere årene, og ikke minst al-Shabaabs fremmarsj, har påvirket disse mekanismene. Tilhørighet til en tallmessig dominerende klan innebærer i dag ingen automatisk beskyttelse (intervjuer i Nairobi, mars 2007, juni 2008, mars 2009 og mars 2010). Klan er fortsatt viktig, men politikk, ideologi, internasjonale og lokale forhold splitter og svekker klanens og de

¹ Slektskapsbånd og klan tilhørighet er fleksible strukturer; de styrkes ved eksterne trusler og de normaliseres i fredelige situasjoner. Klan tilhørighet og -identitet er også gjenstand for endringer, som Little (2003, s. 46) beskriver på følgende måte:

Instead of searching within "traditional" social structure for explanations each time a new (or old) clan identity or alliance is expressed, one needs to examine the external power relations and the material benefits associated with such changes. And these have been exceptionally dynamic in the past decade. The clan system is amazingly adaptable to the changing demands of the international community, as well as the challenges of statelessness and pastoralism. In fact there is little doubt that the proliferation, fragmentation, and – in some cases – consolidation of clan identities were strongly influenced by the presence of outside, resource-rich groups, such as the United Nations and Western development agencies. They held static traditionalist definitions of what a clan is and the necessary resources to reinforce these stereotypes.

Klaner er dermed vesensforskjellige fra rigide sosiale kategorier, og må forstås som resultat av skiftende sosiale og politiske prosesser.

tradisjonelle konfliktløsernes autoritet. Beskyttelsesaspektet er derfor sammensatt, og den enkeltes sårbarhet og mulighet til å oppnå beskyttelse og støtte er avhengig av en rekke ulike forhold (intervjuer i Nairobi i mars 2007, juni 2008, mars 2009 og mars 2010). Klanbeskyttelse er fortsatt relevant, men først og fremst hva angår ordinær kriminalitet. Når det gjelder forhold knyttet til ideologi eller politikk, som var særlig viktig da etiopiske styrker befant seg i landet, er klanbeskyttelse ikke realistisk (intervjuer i Nairobi, juni 2008 og mars 2009).

Beskyttelse fra egen klan i Shabaab-kontrollert område, er heller ikke realistisk. Shabaab forsøker å distansere seg fra klandimensjonen, og har en viss støtte fra ulike klaner og minoritetsgrupper i områdene de kontrollerer. I dag er derfor tallmessig dominerende klaner i mange distrikter underlegne Shabaab, og må innrette seg etter Shabaabs håndheving av sharia. Tallmessig svake klaner og grupper kan dermed oppleve at deres rolle er blitt styrket i forhold til tallmessig dominerende klaner, og kan velge å støtte de militante islamistene.

Klanen kan heller ikke beskytte mot vilkårlig vold, og som flere påpeker: “Your clan cannot protect you from bombs” (intervjuer i Nairobi, juni 2008 og mars 2009). Klan er imidlertid fortsatt viktig for *hvor* man flykter (intervju med UNHCR, juni 2008).

Konflikter utløser ofte en rekke hevndrap.² Den ideologisk/religiøse og politiske dimensjonen etter etableringen av TFG (Transitional Federal Government), og ikke minst den etiopiske intervensjonen i 2007-2008,³ forsterket denne tendensen (intervjuer med internasjonale observatører i Nairobi, juni 2008). De som forlater konfliktområder reiser ofte til områder hvor klanen tradisjonelt har vært bosatt – hvis sikkerheten der er bedre enn i oppholdsområdet. Beskyttelsesspørsmålet i dag er derfor først og fremst knyttet til situasjonen i ankomstområdene, og ressursene familien, nettverkene og lokalbefolkningen der har til rådighet (intervjuer i Nairobi, juni 2008, mars 2009 og mars 2010).

På spørsmål om beskyttelse for Midgan-grupper, forklarte en velorientert internasjonal kilde (intervju i Nairobi, mars 2009) at beskyttelse for disse gruppene ofte innebærer ulike varianter av betalt beskyttelse.⁴ Beskyttelse i Mogadishu ble av samme kilde beskrevet som et “svindelforetagende” (*protection racket*). I møte med Landinfo i juni 2008 opplyste en annen velorientert internasjonal kilde at minoriteter som tvinges til å forlate hjemstedene sine på grunn av vanskelige sikkerhetsforhold, vil forsøke å etablere et klientforhold til en vertsklan på sitt nye oppholdssted (intervju i Nairobi, juni 2008).

Sosialt sikkerhetsnett

Klanen, eller rettere sagt *diya*-gruppen, er det sosiale sikkerhetsnettet somaliere tradisjonelt har kunnet stole på. I dag er imidlertid denne funksjonen svekket, ikke minst på grunn av den

² *Xeer*, dvs. tradisjonell somalisk rett, pålegger hele *diya*-gruppen ansvaret for en forbrytelse begått av ett eller flere av *diya*-gruppens medlemmer. Denne gruppen står ansvarlig for å betale kompensasjon, *diya*, til klanen som har lidd et tap som følge av forbrytelsen. Hvis *diya* ikke betales, kan den fornærmede klanen velge å drepe forbryteren eller andre av hans klansvenner. Hevndrap har tradisjonelt blitt brukt for å tvinge en uvillig klan til å betale kompensasjon, og omfanget var begrenset. Men etter borgerkrigen har antallet hevndrap økt kraftig på grunn av den store mengden våpen som er i omløp blant både sivile og militser (Gundel 2006, s. 25).

³ Den etiopiske tilbaketrekkingen startet høsten 2008, og de siste etiopiske soldatene trakk seg ut i januar 2009.

⁴ Dette er i samsvar med informasjonen Landinfo har fått i forbindelse med tidligere factfinding-reiser, og da særlig hva angår Benadir-befolkningen.

vanskelige økonomiske situasjonen store deler av befolkningen befinner seg i. Knappe ressurser, og naturkatastrofer som flom og tørke, begrenser både mulighetene og viljen til å støtte nyankomne i et område, selv om man tilhører samme klan. Men fortsatt strekker man seg langt for å hjelpe sine slektninger⁵ og naboer. En representant for en internasjonal hjelpeorganisasjon med lang erfaring fra arbeid i Somalia opplyste i møte med Landinfo i Nairobi i mars 2009 at det er vanlig å finne familier bestående av seks til åtte familiemedlemmer som åpner hjemmene sine for ytterligere seks til åtte slektninger. Man deler det lille man har, men uten pengeoverføringene fra utlandet ville levekårene for det store flertallet bli betydelig forverret sammenlignet med det som allerede er en svært vanskelig situasjon (intervjuer i Nairobi, mars 2009).

Tradisjonelle konfliktløsningsmekanismer

De somaliske overgangsinstitusjonene inkludert rettsvesenet er svake, og overgangsmyndighetenes evne til å sikre befolkningens rettigheter er ytterst begrenset (se også Landinfo 2010).

Rettsutøvelse i Somalia ivaretas i dag på tre forskjellige måter (Le Sage 2005):

- Tradisjonell sedvanerett, praktisert gjennom eldreråd/klanledere.
- Islamsk rett, praktisert gjennom shariadomstoler.
- Sekulære lover, praktisert gjennom et ordinært domstolsvesen.

Det ordinære domstolsvesenet ble imidlertid rasert under borgerkrigen, og er fortsatt nærmest ikke-eksisterende i Sør-Somalia (se også Landinfo 2010). Tradisjonell sedvanerett er det mest utbredte og vanligste rettsystemet i dagens Somalia.

Den grunnleggende enheten i klansystemet er *diya*-gruppen (blodkompensasjons-gruppen; *mag* på somali). *Diya*-gruppen består av de mannlige medlemmene i én eller flere slektslinjer som har felles forfar fire til åtte generasjoner tilbake, og som er kollektivt ansvarlige for medlemmenes handlinger. *Diya*-gruppene er tilstrekkelig store for å kunne betale kompensasjon, og det er mellom disse gruppene det tradisjonelle lovverket praktiseres og avtaler (*xeer*) inngås. Medlemmene i *diya*-gruppen er således forpliktet til å støtte hverandre i de politiske og juridiske ansvarsforholdene som er definert i *xeer*-avtalene (Gundel 2006). *Diya*-gruppen har tradisjonelt også ansvaret for å bistå medlemmene i økonomisk vanskelige situasjoner og lignende. Dette ansvaret innebærer imidlertid *ikke* at slektninger har noe som tilsvarer et rettskrav på bistand (Notten 2005). Vanskelig økonomi og få ressurser begrenser mulighetene mange har til å hjelpe medlemmer av *diya*-gruppen sin når de har behov for det.

Xeer er det viktigste elementet som knytter allianser mellom klaner i Somalia, og regnes som limet som holder samfunnet sammen. *Xeer* inngås imidlertid bare mellom somaliske klaner – minoritetsgruppene som ikke regnes å ha somalisk opprinnelse står normalt utenfor *xeer*- og *diya*-systemet.

Den langvarige konfliktsituasjonen, fraværet av lov og orden og raske endringer i de sosioøkonomiske forholdene har for øvrig medført et kontinuerlig press på de tradisjonelle

⁵ Slektinger omfatter i denne forbindelsen et omfattende nettverk langt utover vår kjernefamilie, og inkluderer både tremenninger, firmenninger og femmenninger m.v., på både fars- og morsiden.

lederne i deres rolle som håndhevere av lov og orden, i og mellom klaner (Gundel 2006). De tradisjonelle mekanismene og strukturene står dermed overfor store utfordringer i Sør-Somalia (Gundel 2006, s. 28):

The traditional structures in South Central Somalia are different and more composite, fragmented, weakened and confused than in the North, for a range of reasons: First of all, as mentioned in the introduction to section 2.1, the ethnic composition of people are very different due to a heterogeneous mix of sedentary agriculturalist, agro-pastoralist, old urbanised cultures along the coastline and pastoralist people - all with differing cultural heritage and traditional structures.

Secondly, the history including the colonial experience is different and with that a diverse historical social construction of the traditional structures. Finally, the dynamics of the civil war in the South differed as well, resulting in an equally different impact on the traditional structures.

Enkelte observatører har hevdet at det tradisjonelle rettssystemet og konfliktløsningsmekanismene ikke lenger fungerer. En velorientert representant for en internasjonal organisasjon med lang erfaring fra Somalia påpekte i mars 2009 at de tradisjonelle lederne er i ferd med å miste grepet om makten. Dette er et bekymringsfullt trekk i hele Sør-Somalia, og det er mer fremtredende i byene enn på landsbygda. Globaliseringen, og ikke minst den mangeårige konflikten i landet, har ført til at ungdommen lytter til andre enn de eldre. Påvirkning via mediene og krigsherrenes undergraving av de gamle autoritetene har svekket de eldres posisjon (intervju i Nairobi, 24. mars 2009). Gundel (2006) anslår imidlertid at *xeer* anvendes til å løse mellom 80-90 % av alle tvister og kriminalsaker. Samtlige av kildene Landinfo møtte i Nairobi i 2007 mente også at systemet fortsatt fungerer, men i varierende grad. Denne vurderingen ble delt av Landinfos samtalepartnere i Nairobi i juni 2008, mars 2009 og i mars 2010.

Det finnes fortsatt sharia-domstoler i Mogadishu og andre byer i Sør- og Nord-Somalia som ivaretar sivilrettslige saker, men all annen rettsutøvelse foregår i henhold til tradisjonell somalisk rett. I områdene hvor Shabaab har kontroll, deriblant Kismayo i Nedre Juba-regionen, er sharia innført. Strengt straffereaksjoner, blant annet i form av henrettelser og pisking, har hatt en avskrekkende effekt.

Somalisk tradisjonell rett kan imidlertid være i konflikt med internasjonale menneskerettighetsstandarder, og det kollektive ansvaret som påhviler *diya*-gruppene fjerner enkeltindividets ansvar for kriminelle handlinger. I møte med Landinfo i 2007 opplyste en representant for en internasjonal organisasjon at det hersker total straffefrihet for enkeltindividene. Det tradisjonelle kompensasjonssystemet fungerer riktignok, men det er basert på et kollektivt ansvar og ikke individuell straff. UNHCR bekreftet disse opplysningene (intervju 2007), men tilføyde at lokale forhold, klanstyrke, konfliktlinjer, kjønn, og så videre har avgjørende betydning for hvordan systemet fungerer. Disse opplysningene ble bekreftet av Landinfos samtalepartnere i Nairobi i mars 2009.

Tradisjonelle konflikt- og kompensasjonsmekanismer forutsetter dessuten en viss grad av stabilitet (intervjuer med internasjonale kilder i Nairobi, 2007, 2008 og 2009). Ifølge Gundel (2006) innebærer den tradisjonelle retten at en gruppe må være i stand til å betale kompensasjon, og rettigheter og sikkerhet kan bare opprettholdes gjennom forsvar, om nødvendig med maktbruk. Fraværet av upartiske mekanismer som kan tvinge en militært sett sterk klan til å føye seg etter en avgjørelse i favør av en svakere klan, medfører dessuten at de

somaliske minoritetsgruppene og de svake klanene ofte er blitt diskriminert. Denne situasjonen kan være endret i minoritetenes favør i områdene Shabaab kontrollerer, og det hevdes at mange minoritetsgruppemedlemmer derfor har sluttet seg til bevegelsen (intervjuer i Nairobi, mars 2009 og mars 2010).

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver. Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

En respons er et svar på konkrete spørsmål og problemstillinger som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo. Responser er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema eller et spørsmål, men skal gi svar på de konkrete spørsmålene som er stilt, og ellers inneholde det som til enhver tid trengs av bakgrunnsinformasjon.

Opplysningene som blir lagt fram i responsene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som responsene omhandler.

Referanser

Skriftlige referanser

- Gundel, J. (2006, november). *The predicament of the 'Oday'. The role of traditional structures in security, rights, law and development in Somalia*. Nairobi: Danish Refugee Council & Novib/Oxfam. Tilgjengelig fra http://www.logcluster.org/som/infrastructure-communication-various/Gundel_The%20role%20of%20traditional%20structures.pdf [lastet ned 31. august 2010]
- Landinfo (2010, 23. august). *Somalia: Sikkerhet og konflikt i sør*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1364/1/1364_1.pdf [lastet ned 31. august 2010]
- Le Sage, A. (2005). *Stateless justice in Somalia: Formal and informal rule of law initiatives*. Geneve: Centre for Humanitarian Dialogue.
- Little, P. D. (2003). *Somalia: Economy without state*. Bloomington: Indiana University Press.
- van Notten, M. (2005). *The law of the Somalis. A stable foundation for economic development in the Horn of Africa*. Trenton, N.J.: Red Sea Press.

Muntlige kilder

- Internasjonale organisasjoner. Intervjuer i Nairobi, mars 2007, juni 2008, mars 2009 og mars 2010.
- UNHCR. Intervju i Nairobi, juni 2008.

Respons Somalia: Beskyttelse og konfliktløsningsmekanismer

© Landinfo 2010

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.